

Társadalmi problémák.

Írta: FERENCZY JÓZSEF.

Minél tökéletesebb egy nemzet államélete, minél fejlettebb a culturája, annál rendezettebb a társadalmi élete, annál többoldalú és mozgékonyabb a társadalmi tevékenysége. Primitív állami szervezettel bíró és a cultura alacsony fokán álló népek társadalmi élete és tevékenysége korlátolt és szűkkörű. Civilisálatlan népeknél, a kiket a műveltségbeli és vagyoni különbségek még nem osztottak fel különböző osztályokra, a kiknek lelkéből még hiányzanak a finomabb erkölcsi érzések, vágyak és hajlandóságok, megelégszenek aprólékos gazdasági, családi s vallási kérdéseik rendezgetésével. Társadalmi problémák fejtegetéseivel csak oly népeknél találkozunk, a hol magasfokú műveltség van, a hol a nemzet tömege társadalmi rétegekre oszlik, a hol a kötelességek teljesítését jogok gyakorlásához fűzik. S minél több kötelességet ró valamely nemzet államélete a társadalomra, annál erősebb az illető nemzetben a jogokért való küzdelem. Innen van a modern nemzetek életében észlelhető általános forrongás s folytonos küzdelem a jogokért.

Az ókori népek államszervezete csak két kasztot ismert: a papok és katonák rendjét. Ezeké volt minden dicsőség, minden hatalom, minden jog. A kik e két társadalmi osztályon kívül álltak, azoknak csak kötelességeik voltak, de jogokban nem részesültek. Csak az újabbkori államéletben jutott érvényre a harmadik rend a polgári társadalom rendje, mely ma fRar minden modern állam fentartó ereje. Megszűnt az öröklött erkölcsi hatalom előjoga, mert osztozkodni benne a polgári társadalom leszármazottjának is joga van; meg fog szünni

az anyagi téren mutatkozó hatalom előjoga is, mert a ma még meglevő nagy eltérések igazságtalanok is, jogtalanok is.

Minél fejlettebb és általánosabb lesz a műveltség, annál csekélyebb lesz a különböző társadalmi osztályok közt ma még meglevő eltérés szellemi és anyagi tekintetben egyaránt. Teljes egyenlőségre nem gondolunk, nem is gondolhatunk, mert egyének és osztályok közt mindig lesz különbség, miként – a mint mondani szokták – a természetben sincs két teljesen megegyező falevél.

Az egyéni és közszabadságok biztosítása és fejlesztése, a jogrend fentartása, az igazságszolgáltatás és közigazgatás felett való őrködés, a köznevelés és egy nemzet általános gazdasági érdekeinek ápolása minden modern művelt államban kiválóan az államhatalom feladata és kötelessége. De azért a közügyek fejlesztése terén nagy feladatok és kötelességek hárulnak a társadalomra is. Sőt vannak kérdések, közérdekkel kapcsolatos ügyek, melyeknek elvi tisztázása, gyakorlati megoldásra való előkészítése, életre keltése és életben tartása kiválóan társadalmi feladatok. Ilyeneknek megoldásába az államhatalom nem is avatkozhatik bele, rábízva s rá kell bízni őket a társadalmi tevékenységre. Ezek az úgynevezett kiválóan *társadalmi problémák*. Ilyenek pl. a feminizmus, a népszaporodás, az örök béke kérdései vagy a humanitárius tevékenységnek sokféle ágazata.

Nálunk a közéletnek sok oly jelensége szorul rá a társadalom érdeklődésére és támogatására, a mi talán kizárólag az állami gondozás és közigazgatás hatáskörébe tartoznék, mert a mi közéletünk tele van megoldatlan, rendezést váró, támogatásra szoruló problémákkal. Mi lenne nálunk a szegényügy rendezéséből, ha a társadalmi közjótékonyság nem sietne segítségére az államhatalom munkájának. Vakok, siketek, némák s másnemű természeti fogyatkozásban szenvedők nyomorának enyhítéséről túlnyomóan a társadalom nagylelkűsége gondoskodik.

Kórházak, sanatoriumok, népkonyhák, melegedőszobák, rabsegélyző-, ingyen tej-, ingyen kenyér-egyletek, szünidei gyermektelepek, gyermekágyas nők felsegítése, poliklihikák, szükséglakások, mensák berendezése s fentartása, a humanitárius tevékenységnek százféle ága és módja mind a társa-

dalom feladatai közé tartozik. Közművelődése intézeteink egész sora társadalmi intézmény. Nemcsak létrehozta őket a társadalom, hanem fentartja és tovább is fejleszti. Tudományos, irodalmi, művészeti közintézeteink megalapításához jelentékeny eszközökkel járult hozzá a művelt társadalom, fentartásukhoz, fejlesztésükhöz is állandóan hozzájárul. Társadalmi köreink szervezik a culturegyesületeket, építik a culturpalotákat.¹⁾ A társadalom közadakozásaiból állnak fenn országsszerte szobraink, szaporodnak műgyűjteményeink. A társadalom érdeklődése és áldozatkészsége tartja fenn irodalmi vállalatainkat, támogatja szépművészeti tárlatainkat s így ad ösztönt irodalmi, szépművészeti termelésre.

A súlyos, szinte nyomasztó gazdasági helyzet, melylyel küzdünk, társadalmi intézményeinkkel is éreztetik hatásukat. Hozzájárul ehhez még az erők egyesítésének hiánya is. Mit törődik például a katonai társadalom a pornographia ellen folytatott küzdelemmel, vagy a clerus a babona irtásával?! Így a polgári társadalom vállaira nehezedik sok oly teher viselése, mely megkönnyebbülne, ha megosztatnék. De a polgári társadalom sem egyesíti minden erejét az összes bajok enyhítésére vagy általánosan érzett visszasságok megszüntetésére. Törődik is a főrendűek társadalma a kártyaszennvedély s egyéb nyerészkedő művelet korlátozására irányuló törekvésekkel?!

A mi közéletünkben hosszú sora van az oly társadalmi problémáknak, a melyeket állandóan a felszínen kell tartani, irántuk a közérdeklődést folytonosan éleszteni kell, sőt fokozni, nehogy a közömbösség mocsarába fulladjanak. Némelyikük culturállapotaink színvonalat sülyeszti le, mások nemzeti becsületünket érintik. Vannak e problémák közt politikai suprematiánkat fenyegetők, vannak életbevágó, úgynevezett existentialis érdekekkel kapcsolatos kérdések. Vannak olyanok, melyek erkölcsi, s ismét olyanok, melyek anyagi javainkat érdeklik. Egynémelyikök szabályozására, rendezésére az államhatalom volna hivatva, másoknál a társadalmi köröknek kell előtérbe lépniök. Az egyik közigazgatási intézkedést kíván, tehát a kormányzat hatáskörébe tartozik, a másik elméleti fejtegetések,

*) Sajnos, még csak állami támogatással.

A szerk..

elvi discussiók tárgya, tehát kiválóan a társadalmi körök foglalkozásául tekinthető. Régi bajok és új jelenségek, állandó jellegű és időleges tünetek, egyetemes érvényű és részleges hatású problémák foglalkoztatják hatóságainkat is, társadalmi köreinket is s nem tudjuk vagy nem akarjuk megoldani őket, vagy azért, mert nincs hozzá elég energiánk, vagy mivel a kérdések még maguk elvi controversiáiak tárgyai.

Rá akarok mutatni egynéhány ily közérdekű kérdésre, melyek – nézetem szerint – megérdemlik, hogy gondolkodjunk felőlük és többoldalú hozzászólás alapján elvi jelentőségüket tisztázzuk s esetleg megoldásukat elősegítsük.

Nagyon kirívó vonása a magyar közfelfogásnak a *felekezeti* színezet. Nemcsak a politikai pártéletnek van meg ezen már szinte a gyűlölködésre hajló felekezeties csoportja, hanem a tudományos és társasélet is vallásbeli különbségek szerint csoportosul. Néhány év előtt szinte közszájon forgott a hír, hogy kálvinistának kell annak lenni, a ki az Akadémiába akar jutni. Ha ma a katolikus egyház feje valami hivatalos nyilatkozattal lép a világ elé, holnap egymást érik a protestánsok tiltakozásai, s kész a szakadás a művelt társadalomban. Irodalmi társulataink egész sorozata felekezeti jelszavak zászlaja alatt folytatja tevékenységét, a mint társasköreink is felekezetek szerint csoportosulnak. Minden felekezetnek megvannak a maguk irodalmi közlönyei, sőt napi sajtója is. Napirendre kerül a tudományos főiskolák szaporításának kérdése s irne fenyegetőleg lép előtérbe a felekezeti oktatás jellege, a katolikus és protestáns egyetemek alapítására irányuló törekvésekben. Melegágya e törekvéseknek már is megvan a főiskolai ifjúságnak felekezeti szellemű köreiből, mert hiszen köztudomású dolog, hogy egyetemi ifjúságunk túlnyomó mértékben klerikális szellemű. *)

Igen nagyra tartjuk mi a mi hires magyar liberalismusunkat, mégis azt tapasztaltam, hogy a felekezeti elfogultság s a fajgyűlölet sem Angliában, sem Francia- és Németországokban, sem Itáliában nem oly nagy, mint nálunk, éppen úgy, mint Oroszországban vagy Romániában. Örvendjünk tehát, – akinek ez örvendetes – hogy van kapcsolat köz-

1) ?!

tünk és a Balkán művelt közfelfogása között. Ámbár kissé meglazítja ezt a kapcsolatot az a körülmény, hogy Londonnak ezidőszerinti lordmajorja és Rómának mostani polgármestere hitsorsosuknak vallhatják Pest vármegye Gyón községének bíróját.

Közállapotainknak egyik legszégeyenteljesebb kérdése a *czigánykérdés*. Valósággal megbotránkoztató, hogy sem az államkormány, sem a vármegyei közigazgatás, sem a társadalmi szervezkedés nem akarja és nem tudja közéletünk e szégyenfoltját megszüntetni. Svájcban nem ismerik a czigánykérdést, mert mihelyt felmerül, azonnal megsemmisítik, mint csirájában megfojtják a kolerát, ha fellép. Franciaországban, ha itt-ott megjelenik a romanichel-karaván, nem élhet törvényen kívüli állapotban 24 óráig sem. Vagy beleilleszkedik az állam közrendjébe, vagy 24 óra alatt túl van az ország határán. Belgium területére lopva sem szökhetik be. Nálunk daczolva a törvényt, szembeszállva a csendőrszuronyal, megvetve a társadalmi közrend formáit, úgy él kénye-kedve szerint e félmeztelenül csatangoló, félvad csorda, mint az erdő ragadozó vadja. Rabol és gyilkol, csal és lop, fenyegeti a becsületes életet és tisztességes vagyont, réme a közbiztonságnak, kigúnyolója minden civilisationak. Nem volt a magyar közállapotoknak annyira megbélyegző vonása az egykori »szegény legények« garázdálkodása, mint amennyire megszegyenítő és utálatos e barbár csorda állatias vérengzése.

Mindenki tudja, hogy a hajdani »szegény legények« tábora kimből telt ki. Azokból az alapján romlatlan lelkű, pásztoréletet folytató fiúkból, a kik oly korlátlan szabadságban éltek az Alföld síkságain, mint a szabad beduin Arábia pusztáin. S mivel szabadságukat nem akarták felcserélni az osztrák soldateska brutalitásai előtt való meghódolással, inkább elbújdosnak az erdők rengetegeibe a hatalomnak zsandárüldözesei elől és rablásból tengették életüket, míg a civilisationak ellentmondást nem tűrő állami és társadalmi rendje ki nem irtotta őket. De kegyetlenkedéseik mellett is mennyi nemes, lovagias vonását őrizte meg lelkületüknek az irodalom, a népdalköltészet?! Azonban hol van a czigányéletnek egyetlen egy sympathikus jelensége? Van-e hazátlanul csavargó, műveletlen és tanulatlan vándorcsoportnak a nyilvánosságot foglal-

koztató cselekedeteiben egyéb, mint rablás, vérengző gyilkosság?! És nincs rá módunk vagy hatalmunk, hogy közéletünk e szennyfoltját kitöröljük. Vagy talán hozzátartozik a patriarchális magyar közigazgatáshoz és társadalmi élet kényelméhez e barbár jelenség eltűrése, mint az elbájoló olasz culturához az olasz városok utczaiz szemetje?

Nagyon előtérbe került társadalmi problémáink közül a *feminismus* kérdése. Nem mi voltunk a kezdők e mozgalom megindításában, de nem is maradtunk nagyon hátul a küzdelemben. Mint minden mélyebbre ható társadalmi mozgalomnak, a feminiszmusnak is megvannak nálunk is, mint másutt, mérsékelt hívei és túlzó apostolai. Ha a magyar feministák nem jutottak is el az angol suffragettek minden józanság határain túl menő követeléseikhez, mégsem mondhatni, hogy szigorúan megmaradtak az okos mérséklet korlátai között.

Talán a mi súlyos gazdasági helyzetünk, az élet nehézségeinek nálunk erősebben érezhető nyomása juttatta el a magyar feministákat, hogy harcias ligákba szövetkezve, hangsúlyosabban hirdessék követeléseiket, élesebb fegyvereket használnak küzdelmeikben, mint másutt, ahol pedig tán több a szellemi erőhalmazat mint nálunk s szilárdabb a társadalmi összetartás, mint a mi számra is kisebb, kitartásra is gyengébb társadalmi szövetkezeteinkben. Annyi bizonyos, hogy feminista ligáink erős elszánással dolgoznak, eloquentiával hirdetik, dialectikával védelmezik tanaikat s koronkénti nyilvános szerepléseikben a gyorsan felbuzduló magyar temperamentum is megnyilvánul, a mely azonban szerencsére mégsem juttatja el őket angol elvtársaik okfejtésének alkalmazására.

Két alapgondolatban vélem a feministák küzdelmének tartalmát összefoglalni: a nők szellemi kiképzésének magasabb fokú fejlesztésében és gazdasági helyzetük javításában, mely utóbbi alatt keresetképességük fokozását értem. Mindkét irányban való előretörésként a nőknek értem, helyeslem és jogosultnak tartom. De nem értem, nem helyeslem és jogosulatlanak tartom azt a követelődést, mely teljes egyenlőséget hangoztatva, a nőt minden téren versenytársává akarja tenni a férfinemnek. Azt tartom, hogy a magas szellemi foglalkozás körében élő férfiaknak éppen oly kevésbé kell félniök a nők versenyétől, a mint nem féltik tőle advancement-jukat a

tüzérezredesek és contraadmiralisok. Jogegyenlőséget emlegetnek, de a kötelességek teljesítésének egyenlőségéről hallgatnak, elnyomatásról panaszkodnak, holott éppen a magyar asszony *házasfél* és csak a magyarnál *feleség*, a mi a leg-tökéletesebben fejezi ki gondolatban az egyenlőség fogalmát.

Nem tekintve a férfi és a nő közötti biológiai különbségeket, addig, míg társadalmi rendünk alapját a család képezi, mely alapot meglazítani nem akarhatunk és nem engedhetünk, addig minden túlzó feminista mozgalmat félszeg forradalmi törekvésnek tekintünk. Az egészséges, erkölcsös családi élet teszi alapját a tisztességes társadalomnak s ezen épül fel az erős nemzet. A nemzet létét veszélyezteti az, a ki az alapját tevő családi élet kapcsait bontogatja. Pedig erre törekszik a túlzó feminizmus, midőn a házasság intézményét reformálni kívánja, a férfival teljesen egyenlő hivatalviselési képességet sürget és politikai jogegyenlőséget követel. Nincs az a dicsőséges parlamenti szereplés, mely fölérne a nőnek azzal a szerepével, a mit mint jó anya betölteni hivatva van.

Hiába akarják a feministák dogmáik bizonyítására a nőt csupán egyetlenegy nézőpontból – a socialista felfogásból – beállítani, ily nagyjelentőségű kérdésben nem szabad egyoldalú vizsgálat alapján ítéletet mondani. Számba veendő a nő egyéniségének minden physikai és lelki tulajdonsága és képessége, a természettől nyert rendeltetése, élethivatása. Mi lenne abból a nőből, a ki az izomerő kifejtésében kívánna versenyre kelni a férfival? Szörnyeteg. Aesthetikai tekintetben rút jelenség, holott a nőnek hivatása *szép*-nek lenni, a férfié *erős*-nek. Mert a nő ereje szépségében nyilvánul a férfi szépsége erejében.

Hogy feminista nők még a sexualis élet mozzanataiból is szednek argumentumokat túlzó követeléseik támogatására, ez a mai, perversitásra hajló életmódnak frivolságát mutatja, mely mint társadalmunk kóros tünete, szinte megbotránkoztató. Nem, nem tekinthetjük a társadalom munkásságának feladatául a férfi és nő minden téren való együttes, sőt egymás elleni szereplésének elősegítését. Maradjon meg mindenki a természettől adott rendeltetésének munkakörében, mert úgy van jól, «a a férfi a tudomány fényével világít, a nő pedig a szeretet lángjával melegít, hisz e világosság és melegség egységéből mosolyog az emberiségre a boldogság éltető napja.

Egyik legszebb és legfontosabb feladata társadalmi köreinknek a *békeliga* törekvéseinek propagálása. Az összes nemzetekre nézve alig van életbevágóbb kérdés az örök béke biztosításának, a háborúk megszüntetésének eszméjénél. Ennek a végcélnek biztosítása a gondolkodó emberi agyvelőnek és érző szívnek a legszebb diadala volna. Ma még utópiának tetszik a cél elérése, azért a gyakorlati eredményekre törekvők nem is részesítik a megérdemelt támogatásban a messze jövőben megvalósítható eszme munkásait. Pedig nem valószínű a földgömb minden népének, főleg pedig az európai kultúr-nemzeteknek akkora dőresége, hogy dicsőségesebb világtörténeti eseménynek tekintse az emberek tíz-, sőt százazeinek legyilkolását – nem ritkán egy ember hiúságának sérelme miatt – mint milliók békességes életének, boldogulásának biztosítását. A háború lehetőségének megtartása a brutalitás diadalmának megerősítése, az örök béke biztosítása a lelki műveltségnek és a legnemesebb emberi érzelmeknek uralomra jutása.

A nemzetek közötti állandó béke biztosítása nemcsak humanitárius kérdés, hanem összes erkölcsi és anyagi javaink, – tehát szellemi és anyagi boldogulásunk biztosításának kérdése. Annyira állandó és oly rohamos már a militarismus terheinek növekedése, hogy csaknem lehetetlenné teszi a nemzetek kulturszükségleteiről való gondoskodást s romlással fenyegeti a népek gazdasági életét. Nincs a jelenkori államok intézményei közt egy sem, mely költségesebb lenne a hadügynél, nincs az emberiséget nagyobb mértékben fenyegető veszedelem, mint a háború réme. Mégis évről-évre szaporítják a hadi felszereléseket, folyton nagyobbítják mindenfelé a katonaság létszámát. Parlamenteknek, kormányoknak kellene minden módon, minden eszközzel az örök béke biztosításán fáradozók munkájának sikerét előmozdítani iparkodni, mert a fejedelmektől, az uralkodóktól hiába várjuk ezt, hisz az imperialistikus hatalomnak a legbiztosabb támasztéka a hadsereg. S mivel sem a fejedelmek és uralkodók, sem a parlamentek és kormányok nem iparkodnak elűzni a háború fenyegető rémét, a társadalom minden rendű és rangú tagjának kellene szövetkeznie az örökös béke ligájához, melynek zászlaja: a *fehér lobogó*, jelszava: *pax*.

A *közoktatás és köznevelés* nemzeti és általános jellegének fejlesztése dolgában is nagyjelentőségű feladatok hárulnak társadalmi köreinkre. Mindenesetre nagyobb érdeklődést, mélyebb beavatkozást várhatnánk tőle mint a minőt tapasztalunk. Hiába biztosítanak törvényeink az autonóm hatóságoknak beavatkozást a köznevelés kérdéseinek irányítására, hiába létesít közoktatási kormányunk az iskola beléletére befolyást gyakorló intézményeket, iskolafentartó hatóságaink, iskolaszékeink, iskolai gondnokságaink működése nem terjed túl az apró adminisztratív intézkedések körén. Nem tudunk rá esetet az utóbbi évtizedek közoktatásügyi mozgalmából, hogy csak egyetlenegy esetben is megmozdult volna a nagy társadalom, hogy állást foglaljon valamely irányzat diadalra jutásában. Pedig elég jelentékeny kérdések kerültek felszínre. Báró EÖTVÖS JÓZSEF terve, a kilencz osztályú középiskola, az egyetemi felvételi vizsgálat ügye; később a reáliskolák szervezése, a latin nyelv kérdése, az egységes középiskola kérdése, a görög nyelv tanításának korlátozása, a polgári iskolák kibővítése és jogosításának kérdése. Most is napi renden van az érettségi vizsgálatok eltörlésének nagyfontosságú ügye. Csak az imént folyt le a jogi oktatás reformja tárgyában tartott tanácskozás. Láttuk-e, tapasztaltuk-e csak egyszer is a nagy magyar művelt társadalomnak melegebb érdeklődését, komolyabb felbuzdulását az elsorolt igen fontos közérdekű problémák iránt?

A köznevelés és oktatás elméleti kérdéseivel foglalkozó komoly társulataink folytonos és állandó tevékenységet folytattak mindig paedagogiai, elméleti és gyakorlati nevelésügyi, módszertani kérdések megvitatása, fejtegetése felől; ki tud róla, hogy volt irántuk érdeklődés, okos hozzászólás társadalmi köreink részéről? Csodálkozhatunk-e tehát, ha paedagogusaink megunva az egymás folytonos oktatását, más themák feletti vitatkozásokba bocsátkoztak s évek óta állandóan a fizetésrendezés meg a rangsor kérdéseit feszegették?

A közoktatásügyi szakközlönyökön kívül a napi sajtó is állandóan foglalkozott mindig az oktatás kérdéseivel, tudott-e az ügynek érdeklődő közönséget teremteni? Képes volt-e társadalmi mozgalmat támasztani a felmerült kérdések iránt? Pedig egyének, szülők, családok, nemzetségek vagy magának

az egész nemzetnek érdekei fűződtek és fűződnek egy-egy-
oktatásügyi kérdés megoldásához, javításához, rendezéséhez.
Évekig felfordulásban élt az egész nemzet a miatt, hogy a
magyar ezredekben magyar lesz-e a vezényszó, de egy fél
vármegye társadalma sem mozdult meg negyven év óta amiatt,
hogy ezerekre megy Magyarországon az olyan iskolák száma,
a melyekben nemcsak a tanulók nem tudnak magyarul, hanem
a tanítók sem.

Valóságos satírája a főiskolai oktatásnak a nálunk állan-
dósult rendszer, midőn az egyetemi tanuló csak a beirat-
kozáskor jelenik meg az egyetemen, sőt a legtöbb esetben,
még akkor sem, mert az aláírásokat társaival szerezteti meg.
Es ezeken az állapotokon sem szervezeti szabályzat, sem
hatósági intézkedés, sem szülői beavatkozás, sem társadalmi
pressio nem tud és nem akar változtatni. Az általános titkos
választójog, a bank és készfizesítés ügye, az önálló vámterület
kérdése országos mozgalmakat támaszt, de az ifjú pályavá-
lasztásának kérdése családi értekezletre sem képes összegyűj-
teni az érdeklődőket s nem tapasztaljuk, hogy nagyobb emo-
tiókat keltenének társadalmunk különböző rétegeiben az ügy-
védek létszámának évről-évre történő rohamos szaporodása
miatti siralmas panaszok.

Társadalmi culturmozgalmainkban van sok megnyugtató,
sőt örvendetes jelenség a fővárosban is, a vidéken is. Nem
stagnál, hanem folyton terjed a műveltség. Irodalmi társula-
tink felolvasó-üléseinek, színházainknak, hangversenyeinknek,
szépművészeti tárlatainknak van közönségük, mert az irodalmi,
zenei műveltség, a szépművészeti érzék folyton emelkedőben
van. Igaz, hogy nem mindig a jó ízlés és nemes érzések rugói
a közérdeklődésnek, mert szellemi mozgalmainkban sok a
vásári zaj, a reclame, az üzleti érdek, a sensatiohajhászás.
Az állandó kitartás sincs meg mindig, mert gyakran csak
saisonszerű, mint a divat, de azt nem mondhatni, hogy álta-
lános és folytonos a közömbösség.

A komoly irodalomnak, a tartalmas felolvasásoknak, az
eszményi művészeteknek még nincs nálunk elég közönsége.
Kicsiny nemzet vagyunk, a műveltségünk gyökerei sem ha-
tolnak még a mélybe, tanultságunk is nagyon hézagossá még,
azért szinte természetes jelenségnek kell tartanunk, hogy a

magas színvonalú felolvasások termei félig üresek, hogy a színházak nézőtereit nem töltik meg annyira a classikus drámák, mint a frivol jelenetek és trágárságok, hogy többen kedvelik a cigányzenét, mint a sonátákat, hogy nagyobb közönség élvezi a secessió műtermékeit, mint a renaissance remekműveit. A mi társadalmi műveltségünk olyan, mint gazdasági hirtelen fellendülésünk. Egyiknek sincs mély alapja. Egyiknek sincs múltja, nincsenek tradíciói. Vannak nagykereskedőink, a kiknek közvetlen elődei még csak házalók voltak. Vannak gazdag bankáraink, a kik szatócsoktól származnak, salohnőseink, akiknek apjuk bocskorban jártak. A mi társadalmi köreink műveltsége olyan, mint az új bor, sem ereje sem zamatja; idő kell neki, gondozásra, kezelésre – szinte azt mondanám nevelésre – van szüksége, hogy aszú legyen belőle.

Igazi és alapos műveltségnek a megszerzése hosszú és komoly munkának az eredménye. A munkaszeretet pedig nem tartozik fajunk erényei közé. A könnyű életmód, a felszínesség, a léhaság physikai és szellemi életünknek jellemző vonásai. Tudományos törekvéseinkben is, sajnos, gyakori az üres tartalmatlanság, társaséleti gyönyöreink- és élvezeteinkben, salonjainkban több az üres fecsegés, mint a komoly társalgás, gyakoribb a durva tréfa, mint a finom szellemeskedés, szaporább a kaczagató frivol adomázás, mint a mosolyra derítő szellemes élel.

Társadalmi életünk unaloműző szórakozásának egyik legutálatosabb eszköze a *kártya*. Még ha valóban szórakozásra szolgál is, akkor is szellemtelen és üres időfecsérlés, de a legtöbbször haszonhajtó foglalkozás, a világ egyik legbecstelelenebb keresetforrása. Szinte érthetetlen a magyar társadalomnak magatartása, mely a legenyhébb incorreetségek irányában is annyira érzékeny, miként tűri el egyes kártyahősök nem ritkán még pöffeszkedő szereplését is, holott lenézéssel kellene elfordulnia tőlük. Pedig éppen a magyar nyelv használatalóan megbélyegző elnevezést a kártyázóhelyiségekre, midőn *kártyabarlangok*-nak nevezi őket. Mégis szinte specialis magyar betegséggé lett a kártyaszenevedély, ez az egyéni és családi boldogságot oly sokszor feldúló, egyéneket öngyilkosságra juttató, családokat romlásba döntő veszedelem.

Rokon a kártyaszennvedélylyel a többi nyereséget hajhászó társadalmi bűn, a lutri, a lóverseny és egyéb fogadások, sorsjátékok, a mindennemű *szerecssevadása*-tok, melyek többé-kevésbé mind csalással vannak összekötve, tehát bűncselekmények – miként Amerikában bírói üldözésnek teszik is tárgyaivá. Igaz, hogy az államkormányok is elnézik, sőt kihasználják az állam szükségletei számára a szerecssejátékokból befolyó jövedelmeket, de ez a körülmény nem igazolhatja fentartásukat, mert a kormányzó férfiak sok dolgot kénytelenek megcselekedni hivatalos minőségükben, a miktől mint magán emberek s a társadalom tagjai undorodnak. Azért kellene éppen a társadalmi köröknek sorakozniok a nyereséget hajhászó szerecssevadászatok lehetetlenné tételére, megszüntetésére.

Sajnálatos társadalmi fogyatkozás *a babona*. Akár a hiányos műveltségű, alsóbb rendű nép hiedelmében, akár a művelt osztályok spiritismusában nyilvánul, egyaránt társadalmi fél-szegség. Alapja mindenkor a hívés, nem a tudás. Nem időszakokhoz kapcsolódó jelenség, mert az emberiség művelődésének történetével egykorú, de mindenkor a világosság hiányát és a sötétség uralmát hirdette. Képei rendszerint a képzelet világából alakultak, nem a létező valóságból. A naivság, a tudatlanság táplálja, a felvilágosultság, a műveltség apasztja. A babona mindenütt csodákat, természetfeletti jelenségeket talált ott, a hol a tudomány természetszerű okozatokat látott. Ezért lett aránylagos a csodák fogyása a tudományok bővülésével. Az emberiség története tanúskodik róla, hogy a babona végzetes katastróhákat okozott, miként a mindennapi tapasztalás bizonyítja, hogy még ma is nagyszámú pusztulást és romlást idéz elő. Hatását korlátozza az irodalom, a felvilágosodást hirdető sajtó, a közműveltség terjedése, de viszont nagy érdekek fűződnek fenmaradásához is, melyek ápolják és fejlesztik, azért oly SZÍVÓS életű, azért oly nehéz kiirtani. Társadalmunk összetartó, fáradhatatlan munkásságára van szükség, hogy véglegesen kipusztuljon.

Romboló pusztítást végez társadalmunk erkölcsi és anyagi életében az *alkohol*. Egyik leggonoszabb megcsúfolója az emberi méltóságnak, mely állattá aljasítja a teremtés koronáját. Miként az álom eszközlí, hogy az ember időnként növénynyé

lesz, úgy teszi az alkohol időlegesen állattá. Méreg, a mely nemcsak élvezőjében okoz pusztulást, hanem az élvező környezetében is, a kik maguk nem élvezik. Végtelenül nagy erő és furfangosság rejtőzik benne. Képes a legszilárdabb elhatározást megtörni, a legkomolyabb akaratot megmásítani. Megszegésre bírja a jámbor Ígéretet; hazugságra, csalásra csábítja a vezeklőt, esküszegésre a fogadalomtevőt. Kijátszsa a törvény intézkedéseit, kigúnyolja a család legszentebb érzelmeit, legkínzóbb gyötrelmeit. Nem bír vele a sajtó üldözése, nem tudják korlátozni az erkölcspraedikálók intelmei és tanításai, csak a műveltség terjedésétől és a társadalomnak ki nem fáradó tevékenységétől várhatunk óhajtott eredményt.

Hasonló szégyenletes jelensége társadalmi életünknek a nagyon elterjedt *pornographia*. A mint az alkohol a testi szervezetet pusztítja el, akként mételyezik meg a lelket az irodalom és művészet szennyes termékei. Noha a tisztességes sajtó dicséretes energiával ostorozza, noha a társadalom maga is erős kézzel iparkodik megfékezni, mind a mellett szapora termékenységű, mint a dudva és gaz a hasznos vetemények között. Tehetséges írók és művészek is szolgálatába szegődnek, mert üzleti haszonnal jár és könnyű munkával nagy jövedelmet hoz. Közműveltségünknek egyik legszégyenletesebb vonása a *pornographia* virágzása, melynek korlátozására nem bizonyul elég erősnek a társadalom, sőt a rendőrségi üldözés sem, hanem a bírósági fenyítéket kell alkalmazásba venni.

Sajnálatos és közönségünket megbélyegző az a tapasztalat, hogy még a művelt körökben is sok pártfogója van a *pornographiának*, mely nemcsak ocsmány olvasmányokkal és szennyes képekkel árasztja el a nyilvánosságot, hanem undorító jelenetekkel szennyezi be a színházakat, duhaj nótákkal tölti meg a mulatóhelyeket, az érzékiséget ingerlő ábrázolásokkal lepi el a szépművészeti tárlatokat. Ha fejlettebb volna a közízlés, ha alaposabb volna a műveltség, általánosabb az erkölcsi érzés, magától szűnnék meg a *pornographia*, mert nem lenne fogyasztó és élvező közönsége. Nem az éretlen serdülő nemzetség és a tudatlan csöcselék pártfogásában rejlik a *pornographia* egyedüli támasztéka, hanem a felnőttek közönyében és tudatlanságában, a műveltebb körök ízlésének fogyatékoságában. Hogy is remélhetnők a *pornographia* elsatnyu-

lását és kiveszését, míg közintézetek ápolják, számottevő szellemi tehetségek cultiválják és áldozatra kész nagy közönség támogatja. A hol a frivolságnak oly nagy keleté van, mint nálunk; a hol jóízű kaczagás és taps fogadja, mint a mi színházainkban az oly botrányos jeleneteket, a minőktől a jó izlés undorral fordul el; a hol a pikáns adomákkal fűszerezett előadásokra, sexualis fejtegetésekkel bővelkedő felolvasásokra oly tömegesen tódul a közönség – még női része is – mint nálunk: ott a pornographia ellen hosszú és makacs küzdelmet kell vívnia a társadalomnak, mint annak, a ki a száz meg száz gyökérrel kapaszkodó taraczkot gyomlálja.

Társadalmi problémáink között egyike a legfontosabb kérdésnek a most napi renden levő és erősen vitatott *nép-szaporodás* ügye. A hírneves nemzetgazdának, MALTHUS-nak elmélete élénk vitatkozások tárgyául szolgál. Gyakorlati államférfiak és elméleti tudósok, sociologusok és orvosok fejtegetik, magyarázzák, kiki a maga felfogása szerint, hogy a gyermekekben bővelkedő család sorsa boldogabb-e, vagy azé a családé, a hol csak egy, legfeljebb két gyermek van. Vizsgálják, magyarázzák a kérdést az egyéni, családi helyzet és jövődjő szempontjából, valamint a nemzet virulása és satnyulása, fejlődése és hanyatlása tekintetéből. Az ügy nem specialis magyar kérdés, mert más nemzetek statistikussait, államfér fiait, tudósait, társadalmi köreit is foglalkoztatja már régebben, behatóabban, mint a mieinket, de ezidőszerint nálunk is nagy hullámokat ver, széles körökre kiterjedő mozgalmat idéz fel. Annyira jutott a kérdés iránt nyilvánuló közérdeklődés nálunk is, hogy már az anyák, sőt a leendő anyák is beleszólnak.

Franciaország politikai körei, tudósai, társadalma, anyái nyilatkoztak már a neomalthusianismus dolgában, már a francia clerus is kimondta álláspontját, midőn a nagy forradalom hármasszóval módosítva így hangoztatja: *liberté, égalité, maternité*. De míg Franciaországot a népességi statistika stagnálása főleg katonai szempontból aggasztja, addig nálunk a népesség főleg a fajmagyarság szaporodása egyenesen a nemzet létének kérdése. Nálunk még ma is actualis SZÉCHENYI-nek, a legnagyobb magyarnak abbeli meggyőződése, hogy még az apagyilkosnak is megbocsátana, csakhogy ne kevesbüljön fajunk száma, *mert oly kevesen vagyunk*. Nem-

zeti szerencsétlenségeink között egyik legnagyobb a számbeli kicsinységünk. S mivel nemzetiségeink grammatikai assimilálására nem vagyunk képesek részint számbeli fogyatékoságunknál, részint hatalmi eszközeink hiányainál és igen nagy részben faji indolentiánknál fogva, így fajunk suprematijának két legfőbb biztosítékáért mindent meg kell tennünk. Ezek egyike számbeli túlsúlyunk, másika anyagi és szellemi kulturánk magasabb színvonala.

Hazafiatlan és nemzetellenes munkát folytat tehát az egyén és testület, a ki és a mely nálunk a különben is kétes értékű és éppen nem apodictikus érvényű Malthus-féle elmélet helyességét és jogosultságát hirdeti. Nem a felvilágosultság és sötétség hívei, nem a szabadelvű haladás és a megkövesült maradiság táborai állnak itt szemben egymással, hanem a hazafias érzésűek a hazátlanságot hirdető apostolokkal, a humanismus hívei a cynikus embertelenség hirdetőivel. Megdöbbenő elfajulása a nemesebb emberi érzéseknek és kétségbeejtő erkölcsi fogalom az emberi élet megmentésére rendelt hivatásnak az a szerepe, mely hangos szóval hirdeti a sensatiókra éhes fővárosi hallgatóközönségnek, hogy az élet kényeimeinek feláldozása s az anyagi javak felaprózása az utódok javára nem kötelessége az elődöknek és így a még világra nem jutott élet megsemmisítése nem bűn. Es az ily proclamatiónak van a huszadik században magát felvilágosultnak nevező közönsége, általános helyesléssel és e helyeslésbe vegyülő még női tapssal is.

Mily nagy feladatot és fontos teendőt láthat maga előtt az a művelt magyar társadalom, mely az okosságának és a hazafias érzésnek ilyen eltévelyedésével áll szemben! Kell-e buzdítóbb ösztönzés a társadalmi tömörülésre, az igazi hazafiság fejlesztése, az igazi műveltség terjesztése végett?

A társadalmi tevékenység körében minden elismerést megérdemlő, áldásos munkásságot fejt ki a női társadalom, különösen a *humanismus* gyakorlása terén. A mily szűk körben mozogtak régente a nőegyletek a maguk kezdetleges szervezetével, korlátolt anyagi eszközeikkel a közjótékonyság koreben, oly terjedelmes, szinte országos, hatású ma már a művelt magyar nők nagy társadalmának egyesült erővel folytatott dicséretes buzgólkodása szellemi és anyagi bajaink

gyógyítása, fogyatkozásaink pótlása terén. Mintha csak ma látnók foganatát nagy költőink: VÖRÖSMARTY, PETŐFI, GARAY, ARANY, TOMPA buzdításainak, miket egykor »a hon nemtőihöz«, a magyar »úri hölgyhöz«, a »honleányokhoz« intéztek. Alig van mozzanata társadalmi életünknek, a hol segítségre, buzdításra, gyámolításra van szükség, hogy ott ne látnók a művelt női társadalom tagjait buzdító vigasztalással, gyámolító segítséggel, az irgalmasság gyakorlásával.

Országszerte szervezve látjuk nem szünetelő munkásságban a különféle női egyleteket, társulatokat, ligákat a köznyomor enyhítésére, a közműveltség terjesztésére, az ember-szeretet ápolására. A magyarországi mértéktelen nagy gyermekhalálózást csökkenti a női gyermekliga, mely ezerszámra menti meg családjának, a közjónak, az országnak javára az elpusztulásnak kitett kisdedeket. Női kezek ápolják a szenvedő betegeket, női szivek gondozzák az árvákat, a női leleményesség hord össze évről-évre nagy összegeket a közbajok enyhítésére szolgáló közintézmények számára: kórházaknak, árvaházaknak, mentőknek, nevelőintézeteknek. Női éberség s a jótékonyosságra fogékonyabb lelkület gondoskodik az aggokról, a természeti fogyatkozásban szenvedőkről, a munkaközvetítésről, a cselédek sorsa javításáról, a leánykereskedés megakadályozásáról, a patronage-tevékenységnek száz és ezerféle ágazatáról. Méltán énekelte a költő:

Mit kiküzd a férfiesz s kar
Elveszett idő semmiség,
Ha iránta nők szívében
Ápoló szent láng nem ég.

Minél nagyobb elterjedést nyernek valamely nemzetnél a demokratikus eszmék, annál közelebb jutnak egymáshoz az emberek, annál jobban ismerik meg egymást érzéseikben, vágyaikban, szükségleteikben. S a közös érzések, vágyak és szükségletek annál könnyebben mozdítják elő a társas érintkezést és szövetkezést. Így támadnak a különböző társadalmi körök és szervezetek a közjó előmozdítására, a közbajok enyhítésére. Ahol egészséges társadalom nincs, ott az államrend is bizonytalan. Miként az állami élet, a társadalmi helyzet is jogokat ad és kötelezéseket szab tagjainak. A miként nem vonhatja ki magát senki állampolgári kötelezései alól, akként

tartozik minden művelt ember társadalmi kötelezettségeinek is eleget tenni, mert állam és társadalom egymásra vannak utalva. A társadalom támogatja az államhatalmat a közigazgatás megkönnyítésében, viszont az állam segítségére siet a társadalmi tevékenységnek.

Az állami élet igazgatását törvények, jogszabályok, szokások irányozzák, mikre az államtudományok tanítanak meg bennünket, a társadalmi életre vonatkozó tanítások is annyira felszaporodtak már, hogy külön tudományt, a sociológiát alkotják. Az államtudomány is, a társadalomtudomány folytonos fejlődésben vannak, egyik is, másik is tele van problémákkal, kifejtést váró, vitatást megtűrő kérdésekkel. Tegyük szövé e kérdéseket, szóljon hozzájuk kiki a maga tapasztalata, véleménye, meggyőződése szerint. Vitatkozzunk.